

ЗАХИСТ ПРАВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИ НАДАННІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

*Савчук Єлизавета Юрївна,
аспірантка юридичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

У сфері надання освітніх послуг вагоме місце займають заклади вищої освіти (далі – ЗВО), на які покладено завдання не тільки провадження на високому рівні освітньої діяльності та сприяння особі в отриманні освіти певної спеціальності та ступеню, але й формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного та іншого виховання. Для виконання основних завдань ЗВО наділені певними правами. Проте, як показує практика, при наданні освітніх послуг деякі права ЗВО потребують захисту.

Права закладів вищої освіти закріплені у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також у інших нормативно-правових актах, які містять норми щодо діяльності ЗВО. Проте, на законодавство не враховує специфіку захисту прав та законних інтересів ЗВО як суб'єктів господарювання.

У науковій літературі питання прав закладів вищої освіти розглядали О. Длугопольський, В. Дрижак, О. Хомерікі та інші, проблематику захисту прав учасників господарських відносин розглядали: О. Аушева, М. Войнарівський, В. Грибанов та інші. Однак, постійний розвиток сфери надання освітніх послуг, реформування освіти в цілому потребують постійного наукового аналізу захисту прав ЗВО при наданні освітніх послуг.

Вищенаведене вказує на актуальність обраної теми дослідження, метою якого є узагальнення норм законодавства, які регулюють захист прав ЗВО при наданні освітніх послуг, а також обґрунтування пропозицій щодо напрямів удосконалення.

Євроінтеграційні процеси в Україні впливають на освітню галузь, ставлячи перед науковцями та законодавцями нові виклики для модернізації освіти, що повинно сприяти підвищенню конкурентоздатності вищої школи.

Міністерство освіти та науки України (далі – МОН) постійно напрацьовує різноманітні шляхи реформування вищої освіти, які базуються на положеннях Болонського процесу та Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, результати чого, серед іншого, відбиваються на правах ЗВО.

У вересні 2014 року було прийнято новий Закон України «Про вищу освіту» (далі – Закон), яким законодавці усунули чималу кількість застарілих норм, які заважали розвитку освіти відповідно до сучасних тенденцій. Зокрема, сьогодні багато уваги приділяється удосконаленню діяльності ЗВО. Наприклад, Закон закріплює один із найважливіших принципів діяльності закладу вищої освіти: автономію та самоврядування. Деякі дослідники розглядають автономію як таку, що сприяє роздержавленості освітньої галузі, приватизації освітніх послуг.⁴⁵²

Зміст автономії та самоврядування розкривається через низку прав ЗВО, закріплених у ч.2 ст. 32 Закону.

При цьому варто уваги вислів В.П. Грибанова, що суб'єктивне право, надане особі, не забезпечене від порушення необхідними засобами захисту, є лише декларативним правом⁴⁵³.

У питанні підстав захисту прав ЗВО варто навести і підтримати позицію О.В. Аушевої, яка запропонувала до підстав захисту відносити як фактичне порушення прав, так і посягання на право у формі його невизнання або оспорювання⁴⁵⁴.

Серед способів, за допомогою яких можна захистити права ЗВО, передбачено: визнання наявності або відсутності прав, визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та актів інших суб'єктів, які ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання, відшкодування збитків, застосування санкцій, а також інші способи, які встановлені ч.2 ст. 20

⁴⁵² Хомерікі О.А. Автономія вищих навчальних закладів у сучасних соціально-економічних реаліях: конкурентні війни або трамплін для стрибка? *Грані*. 2015. №1(117). С. 103-108.

⁴⁵³ Грибанов В.П. Осуществление и защита прав. М.: «Статут», 2000. С. 104.

⁴⁵⁴ Аушева О.В. Захист прав суб'єктів господарювання від порушення органами державної влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2007. С.3

Господарського кодексу України. Форма захисту прав ЗВО є юрисдикційною, тобто здійснюється відповідними органами судової та державної влади.

Аналіз законодавства та практики його застосування до найбільш вразливих до порушення прав ЗВО дозволяє віднести: право на отримання ліцензії для провадження діяльності з надання освіти та право на акредитацію освітньої програми.

На практиці існують випадки «позбавлення» ЗВО ліцензії на провадження освітньої діяльності. Однак, судова практика має позитивні приклади захисту прав ЗВО, коли наказ центрального органу виконавчої влади щодо анулювання ліцензії визнається протиправним та скасовується. Під час прийняття таких рішень суди керуються Законом та Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Однак, варто зауважити, що у судових рішеннях переважно застосовуються норми Закону за принципом превалювання спеціальної норми над загальною, тому що саме цей нормативно-правовий акт є спеціальною нормою у галузі вищої освіти.

Щодо акредитації освітньої програми, то ЗВО має отримати відповідний сертифікат, якщо бажає видавати документи про вищу освіту державного зразка (ч.6 ст. 7 Закону). Порядок акредитації освітніх програм врегульовано ст. 25 Закону. Відповідно до ч. 2 цієї статті Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство) за результатами акредитаційної експертизи приймає рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми. Разом з тим, Законом не передбачене право на оскарження рішення Національного агентства у разі відмови в акредитації. Це можна розглядати як певне ущемлення прав ЗВО на захист, оскільки чинним законодавством не передбачена можливість ЗВО захистити своє право видавати документи про вищу освіту державного зразка, якщо ЗВО вважає, що відмова Національного агентства неправомірна (необґрунтована).

Разом з тим, слід зазначити, що у проекті Положення про акредитацію освітніх програм, яке розробило Національне агентство та виставило для

громадського обговорення 12 квітня 2019 року, закріплюються права ЗВО на оскарження рішення про акредитацію. У разі, якщо ЗВО вважає, що рішенням Національного агентства порушено його права та законні інтереси, навчальний заклад може оскаржити таке рішення у судовому порядку⁴⁵⁵. Таке положення можна вважати цілком прийнятним, а тому його прийняття у складі Положення про акредитацію освітніх програм сприятиме захисту прав ЗВО при наданні освітніх послуг.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що захист прав ЗВО регулюється положеннями Господарського кодексу України, Законів України «Про вищу освіту», «Про ліцензування видів господарської діяльності», якими передбачено форми і способи захисту прав ЗВО при наданні освітніх послуг. При цьому з відомих науці та закріплених законодавчо форм та способів захисту ЗВО для захисту своїх прав під час надання освітніх послуг можуть використовувати юрисдикційну (зокрема, судовою) формою захисту та способами захисту, передбаченими ст. 20 ГК України (переважно, визнання недійсними актів органів державної влади). З метою удосконалення правового регулювання захисту прав ЗВО потрібно передбачити форму і способи захисту у разі відмови в акредитації освітньої програми, оскільки це загрожує реалізації права видавати документи про вищу освіту державного зразка.

ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАКІНЧЕННЯ

*Січко Сергій Олександрович,
здобувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Відповідно до ст. 221 КПК слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого надати їм матеріали досудового

⁴⁵⁵ Проект Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувача вищої освіти. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-polozhennya-pro-akreditaciyu-osvitnih-program-rozroblenij-nazyavo>.